

**MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI**

**A.AVLONIY NOMIDAGI
ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI**

**JIZZAX VILOYATI
PEDAGOGIKA MARKAZI**

**“INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA FAN, TA'LIM VA ISHLAB
CHIQRISH INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH:
MUAMMO VA YECHIMLAR”**

**XALQARO ILMIY-AMALIY ONLAYN KONFERENSIYASI
(2024-YIL, 15-IYUN)**

MATERIALLARI

**“ENSURING THE INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND
PRODUCTION BASED ON INNOVATIVE TECHNOLOGIES:
PROBLEMS AND SOLUTIONS”**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL
ONLINE CONFERENCE
(JUNE 15, 2024 Y)**

MATERIALS

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING BILIM VA KO‘NIKMALARINI
RIVOJLANTORISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH (BOSHLANG‘ICH
TA‘LIM FANINI O‘QITISH MISOLIDA)**

*Boymurodova Rayxon Azamadovna
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Tel: 975865114*

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlashda ularning kasbiy-pedagogik faoliyatini mazmunli va sifatli tashkil etish, o‘quvchilarning bilimini oshirishga yo‘naltirilgan zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanishga o‘rgatishning zaruriy jihatlari yoritilgan. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini intellektual va ma‘naviy salohiyati yuksak yangi avlod kadrlarini tayyorlash, ta‘lim tashkilotlari bitiruvchilari zamonaviy kasb egalari bo‘lishlari uchun ularda zarur ko‘nikma va bilimlarni shakllantirishning zaruriy jihatlari ochib berilgan. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilariga qo‘yiladigan talablar pedagogik, psixologik va sotsiologik xarakterga egaligi bilan ahamiyatli hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi, oliy ta‘lim muassasasi, kompetensiya, o‘quvchi bilimi, zamonaviy texnologiya, intellekt, ma‘naviy salohiyat.

Abstract. In the article, the necessary aspects of the meaningful and qualitative organization of professional and pedagogical activities in the training of primary school teachers, and the effective use of modern technologies aimed at increasing the knowledge of students are covered. The necessary aspects of training the future primary school teachers with high intellectual and spiritual potential, and the formation of the necessary skills and knowledge in order for the graduates of educational organizations to become modern professionals have been revealed. Requirements for primary school teachers are significant due to their pedagogical, psychological and sociological nature.

Key words: primary school teacher, higher education institution, competence, student knowledge, modern technology, intellect, spiritual potential.

Абстрактный. В статье освещены необходимые аспекты содержательной и качественной организации профессионально-педагогической деятельности при подготовке учителей начальных классов, эффективного использования современных технологий, направленных на повышение знаний учащихся. Раскрыты необходимые аспекты подготовки будущих учителей начальных классов, обладающих высоким интеллектуальным и духовным потенциалом, формирования необходимых навыков и знаний для того, чтобы выпускники образовательных организаций стали современными профессионалами. Требования к учителям начальных классов значительны по своей педагогической, психологической и социологической природе.

Ключевые слова: учитель начальных классов, вуз, компетентность, знания учащихся, современные технологии, интеллект, духовный потенциал.

Kirish.

O‘zbekistonda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini, o‘quvchilarini intellektual rivojlantirishga metodik tayyorgarligini takomillashtirib, didaktik imkoniyatlarini, metodlarini aniqlab uni pedagogik jarayonga tatbiq etishdan iborat.

Hozirgi vaqtda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari metodik tayyorgarligini takomillashtirishda, o'quv jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan o'z o'rnida foydalanish bilan bir qatorda xalqaro baholash dasturlari bilan ham chambarchas bog'liq. Bu, ayniqsa, matematika fanini o'qitish jarayonida juda zarur. O'quvchilarni bilim, ko'nikma va malakalarini sinovdan o'tkazish va baholash mezonlarini rivojlantirishda ta'lim tizimida o'quvchilarni bilimini o'zlashtirishini baholash jarayoni muhim ahamiyatga ega. Yoshlarga ta'lim-tarbiya berish masalalarida yangicha yondashish davr talabi bo'lib kelmoqda. Zero Kadrlar tayyorlash Milliy dasturida "Ilg'or pedagogik texnologiyalar, ta'limning yangi shakl va uslublari, o'quv shu jumladan, tabaqalashgan dasturlar amaliyoti joriy etiladi"¹, deb ta'kidlanadi.

Respublikamizda uzluksiz ta'lim tizimini joriy etishdan ko'zlangan asosiy maqsad – yosh avlodda yuqori kasbiy madaniyat, ijodiy va ijtimoiy-siyosiy faollik, erkin fikr yuritish kabi qobiliyatlarni shakllantirishdan iborat. Bunda avvalo, tahsil oluvchilarning faolligini oshirish talab qilinadi. Shuning uchun ham o'quvchilarning mustaqil, ijodiy, tanqidiy fikrlarini o'stirishda ta'limning interfaol usullaridan keng hamda o'rinli foydalanish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga o'quvchilarda mehnat ta'limiga oid bilim va ko'nikmalarini shakllantirishda dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etishda tizimlilik, aniq maqsadga yo'naltirilganlik, o'qitish ishlarining natijalarini nazorat qilish hamda baholashga yangicha usularni joriy etish kabilar yetarlicha o'z aksini topmay qolmoqda.

"O'qituvchi o'z bilim malakasini oshirish usullarini puxta egallamog'i, mustaqil ishlashini o'rganmog'i lozim" – degan edi A. Jomiy. Mamlakatimizda ilg'or xorijiy tajribalar asosida uzluksiz ta'lim tizimi uchun pedagog kadrlar tayyorlashni nazarda tutuvchi oliy ta'lim tizimida zamonaviy yondashuvlarni ishlab chiqishni ta'minlashga qaratilgan islohotlar natijasida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashning zamonaviy ta'lim mazmunini modernizatsiyalash, talabalar ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga imkon beruvchi zarur shart-sharoitlar yaratishga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ2909- sonli, 2017 yil 29 noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to'g'risida"gi PF-5264-sonli qarorlari, 2018 yil 25 yanvardagi "Umumiy o'rta, o'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF5313-sonli Farmoni va boshqa ushbu sohaga tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilab berilgan vazifalarni amalga oshirishda boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'rnini alohida hisoblanadi. Chunki boshlang'ich sinf o'qituvchisi maktabga ilk qadam qo'ygan o'quvchilarning savodini chiqarishda, ularni shaxs sifatida shakllanishida muhim o'rin egallaydi.

Adabiyotlar tahlili.

O'qituvchining kasbiy tayyorgarligiga qo'yiladigan talablar, ularning ulug'lanishi Sharq mutafakkirlari Ismoil al-Buxoriy, Yusuf Xos Hojib, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abduraxmon Jomiy, Alisher Navoiy, Jaloliddin Davoniy, Abdulla Avloniylarning asarlarida o'z ifodasini topgan.

Oliy ta'lim muassasalarida o'qituvchilarni tayyorlash muammolari respublikamiz va chet ellik mutaxassislar tomonidan bir qator adabiyotlarda yoritilgan. Oliy ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchi shaxsini shakllantirish, o'z-o'zini boshqarish asosida o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirish va kasbiy shakllanganlikni tashxislash masalalari M.A.Abdullajonova, O.A.Abdulina, A.A.Akbarov, X.A.Abduraxmanova, S.V.Safonovalarning tadqiqotlarida o'rganilgan. O'qituvchining kasbiy mahoratini tadqiq qilgan pedagog olimlar H.Abdukarimov, N.Azizxo'jayeva, A.Aliyev, Yu.A.Axrarov, A.A.Verbitskiy, R.H.Jo'rayev, B.R.Jo'rayeva, J.G'. Yo'ldoshev, S.M.Markova, G.M.Maxmutova, L.M.Mitina, A.G.Morozov, U.N.Nishonaliyev, M.Ochilov, B.Raximov, N.Saidahmedov, V.A.Slastyonin, O'.Tolipov, A.R.Xodjaboyev, A.A.Xoliqov, N.Shodiyev, O.Haydarova, A.A.Hamidov, F.R.Yuzlikayevlarning ishlarida bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahorati, ta'lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari, talabalarning dunyoqarashlari, kasbiy va muloqot madaniyatini rivojlantirish yo'llari va usullari, shuningdek, o'qituvchilarni kasbiy tarbiyalash va tayyorlash muammolari tadqiq etilgan. O'qituvchi shaxsini kasbiy tarbiyalashning psixologik va psixofiziologik jihatlari A.A.Bodalev, Ye.M.Ivanova, E.G'oziyev, M.G.Davletshin va boshqalarning tadqiqotlarida o'z aksini topgan. O'qituvchining kasbiy kompetentligini shakllantirish muammosi V.Adolf, I.Zimnyaya, A.Karabayeva, N.Kuzmina, N.Muslimov, Sh.Sharipov kabi qator olimlar tomonidan o'rganilgan. Adabiyotlar tahlili shundan dalolat beradiki, kompetentlik va kompetent yondashuvning mazmuni va ta'riflari, shuningdek, zamonaviy o'qituvchining kasbiy sifatleri keng tadqiq etilgan.

MUHOKAMA VA NATIJA

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini metodik tayyorgarligini takomillashtirishda albatta fanlararo integratsiyaga alohida e'tibor qaratish aloxida ahamiyatga ega. Demak, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi ustida ishlash jarayonida talabalarga nafaqat ilmiy bilimlar berish bilan cheklanib qolmay o'rganilgan bilimlarni amaliy jarayonda qo'llay olish ko'nikma va malakalarini ham shakllantirib borilishiga aloxida ahamiyat berish lozim. Xususan, boshlang'ich ta'lim fanlarini amaliy o'rgatish, muntazam va izchil o'rgatish, namunalar va maxsus mashqlar asosida o'rgatish, turli xatolarning oldini olish va ularni to'g'rilash orqali bajarish kabi o'z ustida ishlovchi amaliy vazifalarni bajarish orqali singdirib borish muhim xisoblanadi. O'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, barcha o'quv fani dasturidagi mavzularni puxta o'zlashtirilishiga yordam beradigan, mustaqil fikr yuritish, fikrini erkin ifodalash, boshqalar fikrini tinglash, mulohaza yuritish, ulardan eng muhimlarini ajrata olish, o'z fikrini ilgari surish, uni dalillash, umumlashtirish va xulosalashga o'rgatish, o'qituvchining til materialidan foydalanishga qiziqish uyg'otish, unda amalda foydalanish ehtiyojini yuzaga keltirish hozirgi kun talabi sifatida o'rganilmoqda.

O'qituvchining kasbiy tavsifnomasini tuzish, unga bo'lgan talablarni aniqlash, shaxsni shakllantirishda tarbiyaning maqsad va vazifalari, qoidalari, ta'lim va tarbiya metodlari, uning qadimiy ildizlari (genezisi)ni aniqlashda Sharqning taniqli qomusiy olim va mutafakkirlarining hissalarini kattadir. Buyuk Sharq mutafakkirlari Al-Xorazmiy, Al-Kindiy, Al-Forobiy, Al-Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Umar Hayyom,

Sa'diy Sheroziy, Mirzo Ulug'bek, Abduraxmon Jomiy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Boburlar birinchilardan bo'lib ta'lim metodlarini ilmiy asoslab berishdi. Anglash faoliyatini jadallashtirish, bilimlarni amaliyotda qo'llash, bilimlarning tizimliliigi, ketma-ketligi, mantiqiyliigi, induksiya, tajriba, taqqoslash, kuzatish metodlari shular jumlasidandir. Pedagogika tarixiga oid tadqiqotlarda ta'lim-tarbiya va pedagogik fikrlarning taraqqiyoti quyidagi davrlarga bo'lib o'rganilgan:

1) Eng qadimgi davrlardan 1917 yilgacha ta'lim-tarbiya va pedagogik fikrlar taraqqiyoti;

2) 1917-1990 yillarda pedagogik fikrlar rivojlanishi;

3) Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ilm-fan va ta'lim-tarbiya sohasidagi tadqiqotlar. Bu davrlashtirishni bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion tayyorlash davrlari genezisi sifatida ham qabul qilish o'rinalidir.

Bu davrlar uchun o'qitishning quyidagi usullari xarakterlidir:

1) Savtiya usuli;

2) Jamoa usuli;

3) Jadid usuli;

4) Sinf-dars usuli;

5) Loyihalashtirishga asoslangan, natijalarga kafolatli erishishga yo'naltirilgan texnologik yondashuv.

Mazkur ta'lim texnologiyalari bir-biridan progressivligi bilan farq qilib, bir-biriga nisbatan yangi, innovatsion texnologiya hisoblanadi, xususan, savtiya usuliga nisbatan jamoa usuli, jamoa usuliga nisbatan jadid usuli innovatsion va h.k. O'qituvchilarni tayyorlash sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda ilgari surilgan o'qituvchi kasbiy professiogrammalarining tahlili hamda jamiyatning o'qituvchilik kasbiga qo'yayotgan talablari asosida pedagogik oliy ta'lim muassasalari bitiruvchisining sifatlari ishlab chiqildi. Pedagogik oliy ta'lim muassasalari boshlang'ich ta'lim yo'nalishi bitiruvchisining sifatlari quyidagicha guruhlandi:

1-guruh. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga DTSda belgilangan bilim, ko'nikm, malaka, kompetensiyalarni shakllantirishga psixologik tayyorgarlik: jamiyat hayoti, yosh avlod tarbiyasida o'zining alohida rolini anglab yetish. Hozirgi zamon o'qituvchisi oldiga qo'yiladigan talablarni bilish, pedagogik faoliyatga qobiliyatning mavjudligi, o'qituvchilik kasbiga qiziqish, nerv sistemasining egiluvchanligi, chuqurligi va kuchliligi, undagi psixik jarayon (his qilish va idrok, diqqat, tasavvur, fikrlash, xotira, nutq, iroda)larning optimal holatdaligi. Pedagogik kasbiga va o'quvchilar bilan muloqotga kirishishga bo'lgan ehtiyojini anglash.

2-guruh. Shaxs sifatlari: insonparvarlik, ma'lumotlilik, ma'naviy dunyosining mazmuni, madaniyati, eruditsiyasi (iqtidori), o'z bilimini doimo oshirib borish, pedagogik odobga egalik, talabchanlik va adolatlilik, axloqiy qiyofasi, o'z o'quvchilariga o'qish, ishlash va yashashda namuna bo'la olish, umuminsoniy va milliy qadriyatlarni hurmat qilish.

3-guruh. Kasbiy sifatlari: o'quvchi-yoshlarning o'ziga xos va yosh xususiyatlarini bilish, har bir o'quvchi shaxsini loyihalashtira olish;

didaktik bilimlarning mavjudligi; o'z o'quv predmetini va unga doir so'nggi yangiliklarni bilish, o'quv reja, dastur, o'quv qo'llanmalar, darslik va qo'shimcha adabiyotlarni bilish;

ta'lim vazifalari, funksiyalari va tashkil etish tamoyillarini bilish;

o'quv dasturiga tuzatishlar kiritishni bilish, eskirgan ma'lumotlarni olib tashlash, o'rniga yangi, zamon talablariga mos, jonajon o'lka tarixi, madaniyati, xalq an'analari xususiyatlariga mos keladigan materiallarni qo'ya olish;

o'quv ishlarini rejalashtirishni bilish (kalendar va dars rejalari); o'quvchilarning ta'limi, tarbiyasi va rivojlanishini ta'minlovchi, ta'limning eng ta'sirchan, noan'anaviy shakl va metodlarini tanlay olish va ijodiy qo'llay olish ko'nikmasi;

xalqaro aloqalar imkoniyatlaridan foydalana bilish ko'nikmasi;

ta'lim jarayonida, auditoriya va auditoriyadan tashqari ishlar jarayonida tarbiyaviy ishlarni tashkil eta bilishga doir bilim va ko'nikmalarning mavjudligi; O'quv-tarbiyaviy ishlarni samarali olib borishda erishgan yutuqlarida to'xtab qolmaslik, faol ijodiy izlanishda davom etish. Bizning yondashuvimizga ko'ra, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi qiyofasida quyidagilar bo'rtib turishi kerak: - bolaparvarlik;

- o'z kasbini sevishi;

- pedagogik faol bo'lish;

- o'zi ustida doimiy ishlashi.

Bunday yondashuv asosida oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu jihatdan xalqaro pedagogik tajribalarjda qabul qilingan quyidagi konseptual yo'nalishlarga e'tibor berish lozim:

a) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilariga kasbiy, psixologik va pedagogik bilim berish;

b) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini pedagogik ko'nikma bilan qurollantirish;

g) bola bilan ishlash psixologiyasini shakllantirish. Ushbu yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash kutilgan samarani berishi shubhasizdir.

Ayni paytda, har bir o'qituvchi faoliyati davomida o'zining kasbiy qiyofasini takomillashtirib borishini unutib bo'lmaydi. Bizning yondashuvimizga binoan bugungi kunda boshlang'ich sinf o'qituvchilari zamonaviy yondashuvlardan xabardor bo'lishi kerak. Shu jihatdan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari qiyofasida pedagogik, psixologik va estetik malakalik bo'rtib turishi kerak. Bu borada quyidagi pedagogik malakalarni egallash maqsadga muvofiq bo'ladi:

- bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari pedagogik vazifani qo'ya olishi, o'quv tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil eta olishi kerak;

- imkon qadar har bir o'quvchi bilan individual ishlash uslubiga ega bo'lishi shart;

- o'quv materiallari bilan ishlash ko'nikmasini egallash bo'lajak o'qituvchilar uchun muhim ahamiyatga ega.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisini kasbiy tayyorlash. O'zbekistonda barpo etilayotgan Uchinchi Renessans jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy tayyorlash muhim vazifa hisoblanadi. Buning uchun quyidagilarga ahamiyat berish maqsadga muvofiq bo'ladi:

- bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini pedagogik qonuniyatlar va texnologiyalar bilan chuqur tanishtirish;

- bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini intellektual va ma'naviy salohiyati yuksak yangi avlod kadrlarini tayyorlash, ta'lim tashkilotlari bitiruvchilari zamonaviy kasb egalari bo'lislari uchun ularda zarur ko'nikma va bilimlarni shakllantirish;

- dunyo miqyosidagi bugungi keskin raqobatga bardosh bera oladigan milliy ta'lim tizimini yo'lga qo'yish, darslik va o'quv qo'llanmalarini zamon talablari asosida takomillashtirish, ularning yangi avlodini yaratish, o'quv dasturlari va standartlarini optimallashtirish;

- ta'lim-tarbiya muassasalarining rahbar xodimlari, pedagog va murabbiylari, professor-o'qituvchilari va ilm-fan sohalari vakillarining jamiyatimizdagi o'rni va maqomini oshirish, ularning mashaqqatli mehnatini munosib qadrlash va faoliyat samaradorligiga qarab moddiy rag'batlantirish;

- pedagog xodimlarning kasbiy mahorati va faoliyat samaradorligini muntazam oshirib borish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, malaka oshirish tizimini «hayot davomida o'qish» tamoyili asosida takomillashtirib borish;

- ilmiy-tadqiqot va ta'lim xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha xususiy sektorning salmog'ini kengaytirish, hududlarda nodavlat ta'lim tashkilotlarini tashkil etish orqali raqobat muhitini shakllantirish, ta'lim sohasida davlatxususiy sheriklikni rivojlantirish;

- zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llagan xolda ta'limni boshqarishni avtomatlashtirish va har tomonlama tahlil qilib borish tizimini yaratish, elektron resurslar va masofaviy ta'limni yanada rivojlantirish, ta'lim oluvchilar o'rtasida IT-sohasidagi kasblarni ommalashtirish;

- ilm-fanni iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylantirish, ilmiy tadqiqotlar ko'lamini kengaytirish, iqtidorli yosh olimlarning innovatsion faoliyatini rag'batlantirish, mavjud ilmiy tashkilotlar salohiyatini yanada mustahkamlash va rivojlantirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'roqov Sh. Ta'lim muassasalarida o'quv-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari//Xalq ta'limi. – Toshkent: 2016, №5. –B.55-60. (13.00.00; №2).

2. O'roqov Sh. Bo'lajak kollej o'qituvchilarida kasbiy-pedagogik kompetentlikni shakllantirishning ilmiy-metodik jihatlari//SamDU ilmiy tadqiqotlar axborotnomasi. – Samarqand: 2015. 4-son. –B.132-135. (13.00.00; №6).

3. O'roqov Sh. Pedagogikani o'qitishda fanlararo aloqadorlik muammolari// Uzluksiz ta'lim sifat va samaradorligini oshirishning nazariy uslubiy muammolari. Respublika ilmiy konferensiyasi materiallari (27-28 may). -Samarqand: SamDU, 2010. –B.50-52